

Deventer

Een kleine stad aan een rivier. Het is nog bijna donker. Langzaam kruipt het eerste licht van de nieuwe dag over de stad. Mist hangt boven de rivier. De koeien aan de overkant komen er alleen met hun koppen bovenuit. De masten van de zeilschepen aan de kade lijken in het niets te staan. Het licht schijnt op de daken van de houten huizen. En natuurlijk ook op de paar stenen huizen die ertussen staan. Het licht schijnt op de grote Lebuïnuskerk. Op de gebouwen van de bisschop van Utrecht daarachter. Op de boerderijen en de akkerlandjes, de moestuinen en de boomgaarden. Op de twee torens van de Bergkerk. De natte dakpannen glinsteren terug. Het licht schijnt op de kloosters en de gasthuizen. Op de Brink. Op de uithangborden van de herbergen. En op de stadsmuur om dat alles heen.

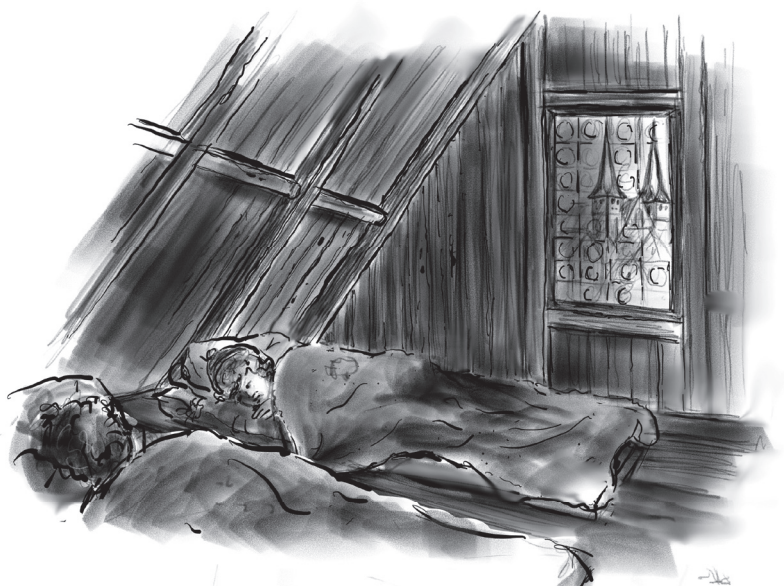
In de modderige straatjes lopen al kippen te scharrelen. Ergens kraait een haan. Nog een. En nog een. Langzaam wordt de stad wakker.

Het poortersklokje slaat. De poorten gaan zo open. De dag is begonnen.

Een houten huis. Kleine ramen. Op zolder ligt een jongen op zijn strozak. Hij slaapt niet. Hij kijkt naar de houtwormgaatjes in de vloer. Het zijn er veel. Te veel om te tellen. Net als de sterren aan de hemel. Hij zoekt sterrenbeelden. Zouden houtwormen ook de Grote Beer kunnen knagen, vraagt hij zich af.

Als zijn vader niet ook nog dood was gegaan, had hij hier niet in het weeshuis hoeven wonen. Ze zeggen dat hij dankbaar moet zijn dat God en het weeshuis voor hem zorgen. Maar hij heeft alleen maar verdriet. Hij mist de stem van zijn vader. En zijn sterke armen

die hem optillen. Zijn trotse blik als hij zei: ‘Mijn zoon.’ God en het weeshuis knuffelen hem niet. Hij schrikt van zijn eigen gedachten. Zou hij dit vrijdag moeten biechten in de kerk?

Moeders gaan zo gemakkelijk dood. Nu is de huisvrouw van de pastoor van de Bergkerk dood. Ze kreeg een dikke buik, maar het kind wilde er niet uit. Nu zijn ze allebei dood. De pastoor heeft verdriet, dat zie je zo.

Hij denkt aan zijn eigen moeder. Ook dood. Al vijf jaar. Ze kreeg zijn zusje. Maar twee dagen later moesten ze de doodsklokken laten luiden. Zijn zusje schreeuwde er dwars doorheen. Van de honger natuurlijk. Gelukkig vond zijn vader een min. De dochter van een van de smeden uit de Smedenstraat. Ze had wel melk, maar geen kind meer. Ook al dood.

Dood is niet erg, zei de pastoor tegen hem. Je moeder is nu in de hemel, bij God. Bid maar veel. Maar mooi dat diezelfde pastoor nu verdrietig door de stad loopt en treurt om zijn huisvrouw en hun

kind. Hij zou toch moeten weten dat ze nu bij God zijn, denkt de jongen. Maar hij had ze natuurlijk veel liever zelf gehouden. Dat begrijpt de jongen maar al te goed.

Kerstmis 1369. Alle wezen staan van klein naar groot in de rij. De burgers van Deventer hebben geld en goederen geofferd aan de kerk. En dus aan het Gasthuis van de kerk. En dus aan het weeshuis dat bij het Gasthuis hoort. Omdat het Kerstmis is. En nu krijgen alle weeskinderen iets extra's. Tenminste, als ze niets op hun kerfstok hebben. Want ongepast gedrag moet worden afgestraft. Gese en Alijt maken stiekem ruzie wie er eerst mag. Ze zijn allebei even groot.

'Au, trek niet aan mijn vlecht kreng.'

'Dat krijg je ervan als ik achter je moet staan!'

Maar als de weeshuisvader langskomt, trekken ze gauw hun liefste gezichtjes.

Vanmorgen stonden ze nog met zijn allen in de kerk. Kerstfeest.

Vieren dat het heilig kind geboren is, het licht dat weer in de wereld komt. Het licht kan niet vlug genoeg terugkomen, denkt de jongen. De winter is donker en koud. En het weeshuis verandert daar niet veel aan. Hij kent nog niet genoeg Latijnse woorden om te kunnen verstaan wat er gezegd wordt in de kerk, maar het zingen, dat is mooi. Dat zou hij zelf wel willen leren. Daar kun je zo heerlijk bij wegdromen. Maar weeshuiskinderen mogen vast niet verder studeren en naar de Latijnse school. Hij heeft nog geluk gehad dat hij drie jaar naar de kapittelschool mocht toen zijn vader nog leefde. De deur gaat open. Het uitdelen begint. Iedereen doet zijn best om braaf te blijven, eventjes. Maar al gauw worden de kleintjes door de groteren onder de voet gelopen en het gehuil dat dat oplevert klinkt heel wat minder mooi dan de kerkzang van vanochtend.

Hij hoort bij de oudste jongens en mag vanmiddag weg. Omdat het Kerstmis is. Hij gaat bij zijn zusje langs. Die is na vaders dood weer bij haar min gaan wonen. Vijf is ze nu. Ze moet al klusjes in huis doen. Zo gaat dat met weeskinderen. Hij mist haar, ook al hebben ze elkaar niet veel gezien in hun korte leventjes.

Eleonora, zo noemden zijn ouders zijn zusje. Zijn vader vond het eigenlijk maar een belachelijke prinsessennaam. Veel te deftig voor de dochter van een timmerman. Maar zijn moeder wilde haar graag zo noemen. Net als de Engelse prinses die een poos in Deventer woonde. Eleonora van Engeland en Eleonora van de timmerman.

Omdat zijn moeder zo vlak na de geboorte stierf, heeft zijn vader niet meer geprotesteerd tegen die naam. Al noemde hij haar vaker Noor of Nora.

Een kamer met een houten tafel. Houten banken. In de haard brandt geen vuur. Twee mannen zitten. Een jongen staat. Het licht van een stralende lentedag valt schuin naar binnen door de kleine glas-in-loodramen. Ergens zoemt de eerste vlieg van dit jaar.

‘Hoe oud ben je nu?’ vraagt de man in het strenge, zwarte lakense pak. ‘Twaalf, mijn heer vader.’ Wat heeft hij er een hekel aan om vader te moeten zeggen. Deze man lijkt niet op een vader. Vader, dat was die man met wilde rode krullen en met een bulderende lach. Die grapjes maakte en je op zijn schouders tilde en dan als een paard over het erf rende. En als je geluk had konden het ook bokkensprongen worden.

‘Hé, waar zit je met je gedachten? Luister jij eigenlijk wel? Of je vaak ziek bent, vroeg ik. Of ben je doof?’

‘Ik ben niet doof, heer vader,’ (wéér) ‘en ziek ben ik ook nog nooit geweest.’

Nu is het de beurt van de andere man om vragen te stellen.

‘Laat je handen eens zien.’ Hij steekt zijn handen naar voren. ‘Je tanden.’ Hij trekt een grijns. ‘Je ouders?’

‘Dood, heer. Mijn moeder in het kraambed en mijn vader viel van een ladder toen hij het dak van de Lebuïnuskerk aan het repareren was. Dat was kapotgegaan door de storm van drie jaar geleden.’

‘Ja, ja, ja, stop maar! Dat was Gods wil, dat begrijp je toch wel. Grootouders?’

‘Die heb ik nooit gekend, dat kwam door de pestepidemie van voordat ik geboren werd.’

‘Is het waar dat je kunt lezen en schrijven?’

‘Een beetje, heer. Ik zat drie jaar op de kapittelschool voordat ik ...’

‘Mooi, je kunt gaan.’

‘Deze is eigenlijk te jong,’ hoort hij de vreemdeling nog zeggen als hij de deur achter zich dichtdoet. Binnen wordt die zin nog even afgemaakt. ‘Het is natuurlijk niet ongevaarlijk. Maar ja, als het weeshuis een mooi bedrag uitkeert als ik hem mee laat nemen ... En als hij handig is, scheelt me dat een betaalde knecht.’

Een jongen rent door de Roggestraat. Kippen vliegen verschrikt alle kanten op. Een varken kijkt verstoord op van zijn modderbad. Een man op een ladder, die net een nieuw uithangbord ophangt, foetert hem uit. ‘Kijk uit bij Sint-Olaf, je lijkt wel een wilde Viking!’ De jongen hoort het al niet meer. Hij steekt de Brink over. Hij loopt wel wat rustiger nu. Dat moet ook wel, het is er druk. De jaarmarkt heeft bezit van de stad genomen. En die markt duurt wel twee hele weken. Marktkramen met groente en fruit. Kramen met dure rozijnen en vaatjes Keulse wijn. Spek en levende kippen. Melkboeren

met kaas en boter. Barnsteen kun je er vinden, maar ook zout en bijenwas. Garen, hennep, graan, lood en veren. Hout is er genoeg, alleen niet hier op de Brink. Daar moet je voor op de Houtmarkt zijn. En zo is er ook een stromarkt en speciale huizen waar je lakense stof, linnen en zelfs zijde kunt kopen. Haring en stokvis vind je bij de vispoort bij de rivier. Je kunt het zo gek niet bedenken of het is te koop en te ruil in Deventer. In de herbergen wordt druk gehandeld

en het bier stroomt rijkelijk tussen de afspraken door.

En vanwege datzelfde bier gaat er weleens iets mis met de onderhandelingen en dan hebben de schout en zijn makkers hun handen vol aan het herstellen van de orde. Overal komen de kooplieden vandaan. Over de rivier of over de zandwegen. Met de boot, met paard en wagen, een handkar of gewoon een grote mand op hun rug. Bij het weeghuis staat de jongen even stil. Hier worden de te verhandelen goederen gewogen en de waarde ervan wordt vastgesteld. Goed nieuws voor de stad! Want die mag er belasting over heffen en bovendien weggeld vragen. In geld of in natura, dat maakt niet uit.

Het zijn trouwens niet alleen kooplieden die op de markt afkomen. Je ziet er ook potsenmakers, waarzeggers, muzikanten, chirurgijns en bedelaars.

Waar is die jongen gebleven die hier net voorbijrende? Die is

allang weg. Hij liep naar de nieuwe haven, bij de Bokkingshang. Daar waar de gerookte haringen, twee aan twee, te drogen hangen. Hij kijkt niet naar de vissen. Hij kijkt naar het koggeschip dat daar aangemeerd ligt. Hij kan het bijna niet geloven. Hij, Berend het weeskind, mag mee. Helemaal naar Bergen in het Noordland. Geen weeshuis meer, geen weeshuisvader, geen wacht-jij-maar-op-je-beurt-kind, maar met een schip ver weg. De wind blaast je erheen en het avontuur lonkt. Hij is twaalf, hij is gezond en hij heeft geen idee wat hem te wachten staat.

Terwijl hij weg staat te dromen aan de kade, springen twee rijk geklede mannen van de kogge aan land. Een oudere man en een heel jonge man. Berend kent die jongen wel. Het is Arend Dirks. Toen vader nog leefde zaten ze samen op de kapittelschool. Ze leerden lezen en schrijven. Daartussendoor hadden ze vaak ruzie. Arend verbeeldde zich nogal wat. Hij was een kop groter en twee jaar ouder. Hij was de zoon van een rijke koopman. Berend moest zich vooral niets verbeelden. Zijn vader was per slot van rekening maar gewoon timmerman. Dat hij de voorman van het timmergilde was, voegde daar niets aan toe. Dat Berend slim was en zich niet alles liet zeggen, maakte het alleen maar erger. Toen ging vader dood en Berend moest van de school af. Arend bleef. Ze zagen elkaar nooit meer.

Ze lopen langs hem heen op weg naar hun rijke stenen huis. Ze dragen lange mantels en met zijde geborduurde schoenen. Natuurlijk wel met houten onderklompen, want die chique schoenen mogen niet vies worden van de straat. Ze zien hem niet eens staan. Hij hoort Arend vragen: 'En hoelang blijf ik dan weg?'

Zou Arend ook mee gaan naar Bergen? Waarom? En vast niet als schippersknecht.

Op de kogge staat een man naar hem te kijken. Naast hem een hond. 'Hé jochie, kom jij eens hier! Aan je kleren te zien ben jij er een van het weeshuis. En aan je grote belangstelling voor mijn schip te zien, ben jij waarschijnlijk dat ijverige weesje waar ze me voor de komende reis mee opgescheept hebben.' Verlegen komt Berend

dichterbij. Dat heeft die schipper snel gezien. Opgescheept klinkt niet erg hartelijk, maar hij mag die man wel. Zijn stem is vriendelijk en dat ongeschoren gezicht doet hem onmiddellijk aan zijn vader denken.

‘Kom maar aan boord, dan kan ik eens zien wat voor vlees ik in de kuip heb. En dan kun jij even kijken waar je de komende weken thuishoort.’ Geblaf. ‘Goed volk Swarte, af.’ Terwijl Berend de loopplank op klimt gaat de hond gehoorzaam, maar niet helemaal van harte, liggen. Hij kijkt de nieuwkomer vanuit zijn ooghoek aandachtig aan. Dan gaapt hij, rekt zich uit en besluit te gaan slapen. Als de baas goed volk zegt, is het goed volk.

Stel je voor, een weeskind van twaalf. Voor het eerst van zijn leven op een zeeschip. Zo groot, zo indrukwekkend. Natuurlijk heeft Berend weleens een kogge zien varen. Natuurlijk heeft hij weleens in een bootje op de IJssel gezeten. Maar nog nooit is hij zelf door een luik van een ladder afgedaald en in een ruim geweest. Het is er donker. Alleen door de openstaande luiken in het dek komt daglicht naar binnen. Wel ziet hij hier en daar kaarsenhouders aan de wand. Er branden geen kaarsen. Hij ziet vaag de vormen van de lading. Houten tonnen. In een hoek ligt iemand op een strozak te slapen. Opeens begrijpt hij waarom een ruim eigenlijk een ruim heet. Wat is het groot! Hij hoort het water van de rivier tegen de boeg klotsen. Er hangt een merkwaardig luchtje. Een mengsel van vis, teer, schapenvet, mensen en iets wat hij niet thuis kan brengen. Hij

struikelt over een bos touw. Zo dik als zijn onderarm. En de mast! Wat een enorm ding. Stevig vastgemaakt op de bodem van het schip. Zo dik als een wijnavat. En bovendeaks lijkt er geen eind aan te komen. Waar groeien zulke reuzenbomen? Zeilen hangen er niet aan, maar op het dek zijn drie mannen bezig om twee stukken zeil aan elkaar te knopen.

‘Dat is mijn nieuwe zeil,’ zegt de schipper, die ziet dat Berend ernaar staat te kijken. ‘Dat moet ik bijna elk jaar wel vernieuwen. Er hangt ook veel vanaf.’ Berend begrijpt dat niet helemaal, maar durft ook niets te vragen. In plaats daarvan kijkt hij zijn ogen uit. Achter op het schip staat een verhoging, een soort simpel houten kasteel, met kantelen en al. Daarvoor roert een man in een pot die boven een vuurtje hangt. Een vuurtje! Op een houten schip! Berend ziet wel een stenen vloertje onder het vuur, maar hij denkt er toch het zijne van. Ah, dat was wat hij daarnet geroken heeft. Er wordt een brei gekookt van graan en groente. Berend ziet dat er zelfs stukjes spek in verdwijnen. Het leven aan boord lijkt hem zo slecht nog niet.

De schipper komt naast hem staan. Swarte volgt hem op zijn hielen. ‘Ik weet nog niet wanneer we uitvaren, dat hangt van de wind af. De lading is binnen, mijn mannen zijn gemonsterd.’ Berend kijkt de schipper vragend aan. ‘Gemonsterd?’ De schipper schiet in de lach. ‘Dat betekent dat ik weet wie er deze reis meegaan. Twintig man, jij bent de jongste en ik ben de oudste. Je zult ze gauw genoeg leren kennen. Er zijn ervaren zeelui bij en een paar beginnelingen. Goede boogschutters zijn er ook bij, die heb je hard nodig als er kapers verschijnen. O, en een kok, die is helaas ook een beginneling. Maar ach, jij zult wel niet veel gewend zijn. Eerst varen we naar Kampen. Daar komt er nog lading bij. En dan, als God ons goede wind geeft, beginnen we samen met twee koggen uit Kampen aan de ommelandsvaart.’ Daar heeft Berend weleens van gehoord. De vaarroute om Denemarken heen. Zo kom je bij Lübeck, een belangrijke haven. ‘Kom elke dag maar even langs, dan hoor je wel wanneer we gaan. En zorg voor dikke kleren, want het kan koud zijn op zee.’ Alsof Berend zomaar even voor dikke kleren kan zorgen. Hij

is zo hard gegroeid de laatste tijd, kleren zijn hem veel te snel te klein. En het weeshuis is niet gul wat kleren betreft. Maar hij zegt niets, de schipper moet niet denken dat hij brutaal is.

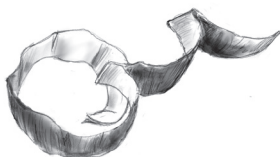
Het huis van een smid. Om precies te zijn de keuken van dat huis. In de haard brandt een vuurtje. Er hangt een kookpot boven. Geluid van pruttelend vocht. Er zit zo te ruiken geen vlees in. Het is Goede Vrijdag in de vastentijd. Af en toe komt een vrouw binnen om er even in te roeren, of om een nieuw stuk hout op het vuur te gooien. Op een houten kruk zit een meisje van een jaar of vijf. Ze heeft een eenvoudige jurk aan. Blote voeten. En om haar hoofd een grote bos vuurrode krullen. Noor heet ze en ze is de aangenomen dochter van de oudste dochter van de smid. Ze is druk. Naast haar staat een

mand met rimpelige appeltjes. De laatste van vorig jaar. Handig snijdt ze de rotte plekken eruit. Die zijn straks voor het varken. Met wat nog goed is, heeft de vrouw van de smid plannen voor het avondmaal. Door de open deur stapt een jongen naar binnen.

‘Berend! Mocht je weg? Het is toch geen feestdag vandaag?’

Berend bietst een stukje appel uit haar mand. ‘Ik mocht weg om je iets te vertellen.’

‘Is dit een letter?’ Ze kijkt hem verwachtingsvol aan terwijl ze een kronkelige appelschil omhooghoudt.

Berend glimlacht. ‘Dat lijkt wel een E als je hem een beetje draait. Kijk zo. De E van Eleonora!’

Voorzichtig legt ze de schil op tafel. ‘Wat wil je vertellen?’

‘Ik ga op reis.’

Ze kijkt naar hem onder haar krullen door, en Berend ziet dat ze het niet snapt. ‘Waar ga je dan heen?’

‘Naar Bergen in het Noordland met een heel groot schip.’

‘Wanneer?’

‘Dat weet ik nog niet.’

‘En wanneer kom je dan terug?’

Dat is de vraag waar hij bang voor was. ‘Dat weet ik ook niet,’ zegt hij luchtig, ‘maar als ik terugkom, leer ik je lezen.’

‘Echt? En schrijven? Ik hoop dat je heel gauw terugkomt,’ zegt ze terwijl ze een eigenwijze krul uit haar gezicht veegt. De appelschil ligt nog steeds op tafel als Berend later die middag terug naar het weeshuis gaat.

De dag na het paasfeest is dit jaar niet zomaar een dag. Er staan twee priesters op de kade, ze hebben net een koggeschip gezegend. ‘Veilig zij u op het waterspoor,’ zeiden ze in de landstaal en daarna ook nog een heleboel in het Latijn. Ze hebben heilig water met een grote kwast tegen de boeg gesprenkeld. Ze hebben er heel ernstig bij gekeken. Ze hebben elkaar gekust. En nu gaat een van de twee aan boord. De ander blijft op de kade. Touwen worden losgegooid. Met man en macht wordt het schip van de kant geduwd. En zo vaart het koggeschip de haven van Hanzestad Deventer uit. Geladen met vaatjes Keulse wijn, bonen en erwten, en mout om bier mee te brouwen. Ook aan boord: de schipper, zijn bemanningsleden, zijn hond, de priester, een rijke koopmanszoon en een weeskind. De ouders van Arend staan nog lang op de kade om hun zoon uit te zwaaien. Arend kijkt zo onverschillig mogelijk en hangt wat rond op

het achterdek. Ook op de kade: wat liefjes, vrouwen en kinderen van de schippersknechten. Hier en daar rollen wat tranen. Je weet nooit zeker of je je vader, man, broer of zoon ooit nog levend terugziet. En omgekeerd is het ook zo dat de pest weer eens uit kan breken. Thuiskomen van een lange reis kan betekenen: je huis leeg vinden en het kerkhof vol.

Voor Berend is niemand gekomen. Het weeshuis doet niet aan uitzwaaien. Hij denkt aan Noor. Ze is pas vijf en mag niet zomaar van huis. Zou hij haar ooit nog terugzien?

Het zeil van de kogge zakt langzaam naar beneden. Zeven sterke mannen die precies tegelijk zeven touwen van de houten rol trekken. Terwijl ze alle zeven naar achteren lopen laten ze de touwen vieren. Dan bolt het fijngeweven wollen doek in de wind. Als een statige dame wendt het schip de boeg stroomafwaarts. Berend kijkt achterom. Langzaam verdwijnt de stad uit het zicht. Als laatste ziet hij nog de twee torens van de Bergkerk, de Lebuïnuskerk en de molens op de wal. Ervoor in de plaats komen de weidegronden van de stad, groene oevers en bossen. De reis is begonnen. Kampen, we komen eraan!